

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/328875961>

Telhis-i resailat-ı rumat'ta geçen okçuluk terimleri ve adetleri üzerine

Conference Paper · May 2011

CITATIONS
0

READS
448

1 author:

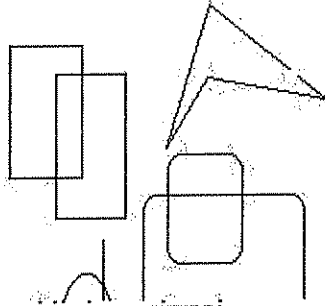

[Esra Eguz](#)

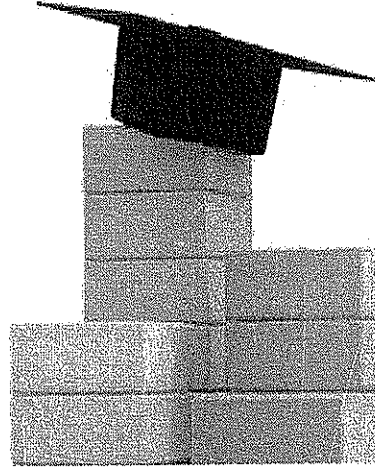
Trinity College Dublin

15 PUBLICATIONS 13 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

GAZI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENÇ BİLİM ADAMLARI
SEMPOZYUMU

III. GENÇ BİLİM ADAMLARI SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER
16-17-18 Nisan 2011

ANKARA 2011

III. Genç Bilim Adamları Sempozyumu

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü © 2011

Bilim Kurulu

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Prof. Dr. Nezir KÖSE

Prof. Dr. Ahmet MERMER

Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ

Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER

Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK

Prof. Dr. Naciye YILDIZ

Doç. Dr. Cengiz ANIK

Doç. Dr. Altan ÇETİN

Doç. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR

Doç. Dr. İbrahim DİLEK

Doç. Dr. Mehmet ÖNAL

Yrd. Doç. Dr. Emine ERDOĞAN

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ

Prof. Dr. Nezir KÖSE

Doç. Dr. Altan ÇETİN

Yrd. Doç. Dr. Yahya Kemal TAŞTAN

Öğr. Gör. Batu GÜNÖR

Öğr. Gör. Ayşegül SONCU

Öğr. Gör. C. Sinan ALTUNDAĞ

Yayıncı

Yayın Kurumu: Gazi Kirtasiye Ofset Matbaa (Fatih Cad.

Çiğdem/ANKARA Tel: 312.380 05 11)

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
III. Genç Bilim Adamları Sempozyumu 16-
17-18 Mayıs 2011

TELHÎS-İ RESÂİLÂT-I RUMÂT'TA GEÇEN OKÇULUK TERİMLERİ VE ÂDETLERİ ÜZERİNE

Esra EGÜZ*

Özet

Okçuluk, kökeni çok eskiye dayanan bir spordur. Yapısı gereği askerî alanda da mühim bir vazife gördüğü için Türkler tarafından yüzyıllarca sevilerek icra edilmiş ve zaman içinde etrafında büyük bir kültür oluşturmuştur. Okçuluğun esasları ile ok ve yay yapımı üzerine eserler yazılmış, konuyla ilgili hadisler toplanmış, okçuluk mektepleri kurulmuş ve bu sporun etrafında pek çok gelenek oluşmuştur.

Telhîs-i Resâilât-ı Rumât da okçulukla ilgili kaleme alınan eserlerden biridir. Eser, 1836 yılında Mustafa Kânî Bey tarafından yazılmıştır. Mustafa Kânî Bey, kendisi de usta bir okçu olan II. Mahmud'un emriyle okçulukla ilgili tüm kitapları okumuş ve nihayetinde kendi eserini kaleme almıştır. Eserinde ok, yay ve okçulukla ilgili aletlerin yapımı, özellikleri, menziller ve ok atış usulleri, usta okçular ile onların yaptıkları atışlar gibi pek çok konuya yer vermiştir.

Bu bildiride *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât*'tan yola çıkılarak bir kısmı günümüzde dahi kullanılan okçuluğa dair terim ve kavramların bir dökümü yapılmaya çalışılacak, ayrıca okçulukla ilgili birtakım âdet ve usuller hakkında bilgi verilecektir. Bu çalışma ile Türk kültür hayatının okçulukla ilgili son derece canlı bir sayfasının gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât*, okçuluk, Mustafa Kânî Bey, okçuluk terimleri ve âdetleri.

Abstract

Archery is an old and traditional sport. As it was beneficial in war, played by Turks for centuries. Thus it constituted a part of the culture, books were written about archery and making the bow and

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. esraeguz@istanbul.edu.tr.

arrow, also hadiths were collected about archery, archery schools were founded and rituals were formed around it.

Telhis-i Resâilât-ı Rumât is one of the book written about archery. It was written by Mustafa Kâni Bey in 1836. He read all books about archery and then wrote his book by order of Sultan Mahmud II. The book is mentioned about making and features of arrow, bow and archery equipments, distances, types of shooting, major archers and their shootings etc.

In this study, it will be tried to list archery terms (some of them are still used) and also given information about archery traditions and rituals. With this study, it is aimed at emphasizing the importance of archery which constitutes colourful part of Turkish culture.

Key words: *Telhis-i Resâilât-ı Rumât*, archery, Mustafa Kâni Bey, archery terms and rituals.

GİRİŞ

Okçuluk, Yahya Kemal'in deyimiyle "ordu-millet" olan Türkler için büyük önem taşıyan bir spordur. Türk tarihine baktığımızda pek çok alanda okçuluğun izlerini görürüz. Oğuz Han Destanı'nda sembolik anlamıyla karşımıza çıkan ok ve yay, Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıklıkla rastladığımız ok müsabakaları, Türk damgalarında, çadırlarında ve paralarında yer alan ok ve yay figürlerinde bu durum açık bir şekilde kendini gösterir.¹ Tabii okçuluk en çok savaş alanında yarar sağlamış ve Türklerin Anadolu'yu fethi esnasında mühim rol oynamıştır. Türklerin ok ve yayı başarılı bir şekilde kullanmaları, Selçukluların Bizans'ı mağlup etmelerini sağlayan en önemli faktörlerdendir. Nitekim Bizans ve Ermeni kaynakları da bu görüşü desteklemektedir.²

Bunun yanı sıra meselenin bir de dinî boyutu vardır. Hz. Muhammed'in okçuluğu teşvik ettiği hadisler bu açıdan önemlidir. Mustafa Kâni Bey'in de eserinde yer verdiği okçulukla ilgili hadislerden bazıları şunlardır:

"Ey ümmet ve ashabım! Yakın gelecekte sizlere bazı ülke toprakları ile kaleleri, şehirleri; benim mucizelerim ve dört büyük halifemin kerametleri ile fazla silahlara ve kuvvete ihtiyaç duymadan, kolayca elimize geçecektir. Sonra her türlü kusurlardan uzak olan yüce Allah olağanüstü durumlarla kâfirlerin kötülüklerini sizlerden uzaklaştırır. Öyle olunca sizlere peygamberin mucizesi, selâm onun üzerine olsun, ile fetih nasip olunca, silaha ihtiyaç duymadığınız için gurura kapılıp kendinizi aldatmayınız ve muhtaç ol-

¹ Atif Kahraman, "Tarihi Sporlarımızdan Ok Atma ve Cirit Oyununun Türk Folklorundaki Yeri-Spor Anıtlarımız ve Bazı Öneriler", *Birinci Millî Kültür Şûrası*, Ankara 1982, s. 407-408.
² Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Walter Emil Kaegi, "Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethine Okçuluğun Katkısı", (çev: Yusuf Ayönü), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. XVI, İzmir 2001, s. 239-253.

madığımızı zannetmeyiniz. İhtiyatlı bulunup oklarımız ile harp oyunları yapıp atmayı öğreniniz”

“Sizler derece derece ok ile atışlarda bulunup tatbikat yapın, ondan bıkıp usanmayın, asla bırakmayın. Çünkü atıcının okunu attığı yerden nişan yerine varıncaya kadar olan mesafe arasında cennet bahçelerinden bir büyük bahçe bulunmaktadır. Yani cennete girmeye vesile olan amellerden çok amele sebep olur.”

“Sizler ister gençleriniz, isterse çocuklarımız olsun; gerek köleniz, gerekse hizmetçileriniz olsun, bunlar ergenlik çağına gelip güçlü kuvvetli oldukları zaman, onlara ok atmayı, suda yüzmeyi öğretiniz. Çünkü zamanı gelir onlara faydası dokunur.”

“O, eşi ve benzeri olmayan celal sahibi yüce Tanrı, gerçekten bir ok sebebi ile Allah'ın birliğine inanan üç kişiye cennetinde yer verir. Bunların biri ok yapan, biri ok atan, biri de atılan okları toplayan kimsedir. Amma bunun da şartı, bunlar bu işleri yaparken Allah rızası için yapacaklar; sonra işlerinde Allah için bir savaş ortaya çıkarsa diye niyet edecekler. Böylece “ameller niyetlere göredir” sırrı aşikâr olur.”

“Bir kimse ok atmayı öğrenip ustalaşsa, sonra da bunu bırakıp terk etse, bizden değildir.”

“Bir kimse karşılık beklemezsiniz sırf Allah rızası için okunu düşmandan yana atsa, attığı ok ister düşmana ulaşsın isterse ulaşmasın, o atış kıyamet gününde bir nur olup “Önlerinden ve sağlarından nurları koşarken-Hadîd 12” ayetinin bildirdiğine göre, o kimsenin önünü aydınlatarak gider”

Okçuluğun bu dinî temeli, okçulukla ilgili âdetlere ve uygulamalara da yansımıştır. Neredeyse kutsal bir mekan gibi görülen Okmeydanı'na abdestsiz girilmemesi, okçuların “Ya Hak” nidasıyla ve gaza niyetine ok atmaları, Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in yanında ok atan Sa'd bin Ebî Vakkas'ı pirleri kabul etmeleri, ok atışında dua okunması, tekbir çekilmesi ya da salavat getirilmesi bunun kanıtıdır.³

İşte hem millî hem de dinî sebeplerle Türklerde okçuluk sporu oldukça gelişmiş ve kendi içinde bir gelenek oluşturarak sistemleşmiştir. Ok atışları için özel meydanlar düzenlenmiştir. Bunların en önemlisi İstanbul'daki Okmeydanı'dır. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra Okmeydanı'nın bulunduğu alanı ok meydanı ve dua meydanı olması için vakfetmiş,⁴ alana bir de meşcit yaptırmıştır. Ardından 1484'te Sadrazam İskender Paşa

³ Bazı araştırmacılar bu durumu derviş-gazilere bağlar ve derviş-gazilerin askerî teşkilattaki ağırlıklarını kaybettikten sonra bile, okçulukta dünya görüşlerinin ve yaşam biçimlerinin izlerini bıraktıklarını dile getirirler. Bkz. Murat Özveri, “Osmanlı'da Okçuluk”, *Toplumsal Tarih*, sy. 137, İstanbul 2005, s. 73.

⁴ İlhan Hattatoğlu, “İstanbul Okmeydanı ve Fatih Sultan Mehmed'in Okçuluğu”, *Vakıflar Dergisi*, Özel sayı, Ankara 2006, s. 105.

tarafından okçular için bir dergah inşa etmiş, 1625'te Gürcü Mehmet Paşa camiye açık minber ve namazgâh, II. Mahmud minare, III. Ahmed de minber ekletmiştir.⁵ II. Bayezid'in genişlettiği, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin meydanla ilgili şartların muhafazasına yönelik bir fetva ile koruduğu meydana⁶, Abdülmecid devrinde çevredeki arazi sahiplerinin bahçelerini genişleterek girmeye başlarlar.⁷ 1950'lerden itibaren de gecekondulaşma ile meydan, şimdiki halini alır.

Tabii tek ok meydanı bu değildir, XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında 34 şehirde ok meydanı bulunduğu belirtilmektedir.⁸ Bu da okçuluğun ne kadar yaygın ve sevilen bir spor olduğunun göstergesidir. Bu kadar önemle üzerinde durulan okçuluk sporu ile ilgili pek çok eser de kaleme alınmıştır. 1836 senesinde Mustafa Kânî Bey tarafından yazılan *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât* da böyle bir eserdir.

MUSTAFA KÂNÎ BEY VE TELHÎS-İ RESÂİLÂT-I RUMÂT

Telhîs-i Resâilât-ı Rumât'ın yazarı Mustafa Kânî Bey, Enderun'da tahsil görmüş, sarıkçıbaşı, kahvecibaşı ve mabeynci olarak çalışmış, esham mukataacılığı, duhan gümrükçülüğü, Meclis-i Vâlâ azalığı, Başvekalet muavinliği, Meclis-i Ziraat Riyaseti vekilliği, Bursa mütesellimliği, Evkaf nazırlığı, Defter emînliği, Ziraat Meclisi reisliği gibi görevlerde bulunmuş, 1850 yılında Defter emînliği görevindeyken vefat etmiş bir zattır.⁹ Okçulukla yakından ilgili olan Mustafa Kânî Bey, eserini II. Mahmud'un emriyle kaleme almıştır. Burada II. Mahmud'un bu sporla ilgisinden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. II. Mahmud, okçulukla bizzat ilgilenen ve bu sporu teşvik eden bir padişahdır. Kendisi de devrinin önde gelen ok atıcılarından. Kânî Bey, risalesinde "Şevketlü efendimiz" başlığı ile Sultan Mahmud'un yaptığı ok atışlarından da bahseder. Sultan Mahmud'un atış günlüğü de ayrı olarak yayımlanmıştır.¹⁰ II. Mahmud devrinde okçuluk en parlak dönemlerinden birini yaşar. Padişahın bu merakı Osmanlı ülkesine gelen yabancı seyyahla-

⁵ Özbay Güven, "Türk Kültüründe Kaybolan Miraslarımızdan İstanbul Ok Meydanı Spor Alanı", *Toplumsal Tarih*, sy. 14, İstanbul 1995, s. 15-16.

⁶ Neşet Köseoğlu, "Okmeydanına Dair Fermanlar ve Dikilitaşlar", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 132, İstanbul 1953, s. 11.

⁷ Güven, a.g.m., s. 16.

⁸ Ünsal Yücel, "Sultan Mahmud II. Devrinde Okçuluk", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. X, Ankara 1968, s. 92 ve Halim Baki Kunter, "Atıcılar Kanunnamesi", *Tarih Vesikaları*, c. 2, sy. 10, Ankara 1942, s. 255.

⁹ Bkz. Mustafa Kânî Bey, *Okçuluk Kitabı Telhîs-i Resâilât-ı Rumât*, haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. Mehmet Canatar, İstanbul 2010, s. XXI.

¹⁰ Bkz. Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Türk Okçuluğu ve Sultan Mahmud'un Ok Günlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006. Eserde Sultan Mahmud'un ok günlüğü Necati Aktaş tarafından Latin harflerine çevrilerek yayımlanmıştır.

rın dahi ilgisini çeker. Örneğin XIX. yüzyılda İstanbul'a gelen Julia Pardoe da eserinde II. Mahmud'un okçuluk tutkusundan bahseder.¹¹

Mustafa Kânî Bey, eserini yazış sebebini anlatırken Sultan Mahmud'un kendisine, "okçulukla ilgili pek çok kitap yazılmışsa da bunların hepsini ele geçirmek mümkün olmadı, ele geçirilenlerden de faydalanmak zor iş" dediğini ve kendisinden okçulukla ilgili bilgileri toplayıp herkesin anlayacağı şekilde yazmasını istediğini söyler. Kânî Bey gerçekten de konuyla ilgili kitapları okumuş, eserini kaleme alırken bunlardan yararlanmış ve bu eserlerin isimlerini de yeri geldiğinde zikretmiştir. Eser, devrine kadar yazılan okçuluk kitaplarının derli toplu bir özeti olması bakımından önem taşır.

Telhîs-i Resâilât-ı Rumât'ın bölümlerine baktığımızda, bir mukaddimenin ardından dört ana bölümden oluştuğunu görürüz. Yazar, öncelikle eseri kaleme alış sebebini anlatır, ardından okçulukla ilgili kırk hadisi sıralar ve kitabın ana bölümlerine geçer. Bu dört ana bölümde ok müsabakaları, kabza tutma, ok atma ve çeşitleri, ok talimleri, siper ve menzil, yay yapımı ve bakımı, yayın parçaları, ok ve ok çeşitleri gibi konular üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur, ok atıcıları ve menzilleri hakkında geniş bilgi verir.

TELHÎS-İ RESÂİLÂT-İ RUMÂT'TAKİ TERİMLER VE ÂDETLER

Terimler

Mustafa Kânî Bey, eserinde okçulukla ilgili pek çok terime de yer verir. Bu terimlerden bir kısmı günümüzde dahi kullanılmaktadır. Kepaze ya da ke-

¹¹ Pardoe, II. Mahmud'un ok atıcılığı ile ilgili olarak şunları söyler: "Okçuluk, Sultan Mahmud'un tutkusu ve bu becerisiyle son derece böhürleniyor; o derece ki Askeri Rüştiye'nin hemen arkasındaki geniş tepelik alan, tepenin doruğundaki terasından kendi attığı okların sözde düştüğü noktalara dikilmiş, süslü ve özenle işaretleniş mermer sütunlarla dolu. Sözde diyorum, çünkü Padişah'ın zaafı herkesçe biliniyor; bu yüzden okları toplamakla ve mesafeleri ölçmekle görevli içoğlanları genellikle oku alıp yirmi otuz adım ileri koşuyor ve burada bulmuş gibi yapıyorlar." Pardoe, Miss Julia, *Şehirlerin Ecesi İstanbul, Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, çev. Banu Büyükkal, s. 187. Bununla birlikte Atif Kahraman, "Osmanlı Devleti'nde Spor" adlı eserinde Pardoe'nun başkalarından işittiği gerçek dışı şeyleri yazdığını, bu konuda söylediklerinin uydurma olduğunu ifade eder. bkz. Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, KBY, Ankara 1995, s. 247.

Süleyman Kâni İrtem de *Türk Kemankeşleri* adlı eserinde II Mahmud devrinde eski menzilleri bozmada ve taş dikmede hatırsınashğın, iltimasın rol oynadığını, ihsanlara kavuşmak isteyen kemankeş ve havacıların gerçeği gizlediklerinden bahseder ve Sultan Mahmud'un da bunun için bazen okları menzili geçtiği halde taş diktirmedeğini belirtir. Bkz. Süleyman Kani İrtem, *II. Mahmud Devri ve Türk Kemankeşleri*, (haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2005, s. 278.

Aynı şekilde Ünsal Yücel de atış günlüğünden bahsettikten sonra bir mevsimde yapılan bütün atışlarda II. Mahmud'un galip gelmesinin, Padişah'a iltimas yapıldığı ihtimalini akla getirdiğini söyler. Bkz. Ünsal Yücel, "Sultan Mahmud II. Devrinde Okçuluk", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. X, Ankara 1968, s. 98. Fakat *Türk Okçuluğu* adlı kitabında Padişah'ın bu konuda hassas davrandığını, iltimas yapan havacılar yol verdiğini belirtir ve 1228 geze kadar ok atmış Padişah'ın söylenen ölçüleri de tutturabileceğini savunmuştur. Bkz. Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, s. 122.

pade terimi bunlardan biridir. Bu terim, okçuluğa yeni başlayanların idman için kullandıkları bol ve gevşek yay anlamına gelmektedir. Zıvanadan çıkmak deyiminde geçen zıvana ise aslında "kabza uçlarını iki tarafından birer karış yassı ve uzun bırakıp, salları da yarıp geçirilen yer" anlamındadır. Günümüzde bir semt ismi olarak kullandığımız "Tozkoparan" isminin de çıkış yeri okçuluktur. Mustafa Kâni Bey, eserinde lakabı Tozkoparan olan İskender adlı bir okçudan bahsederken şöyle der:

"Tozkoparan takma isminin şöhret sebebi ise, bir gün meydanda tozlu tabir edilen sandalozla yağlanmış yeni bir yayın kabzasını istek ve aşırı arzu ile sıkışmış. Kabza üstünde bulunan yeni yağ parmaklarına yapışıp kabzayı bırakıverdiği zaman, parmakları ile beraber kalktığını orada bulunanlardan Yıldırım Baba ismindeki çok yaşlı bir zat görmüş ve "bu kemankeş Tozkoparan" diye söylemiş. Bu söz üzerine şöhret bulmuş ismi bile unutulurak bu takma ad ile anılır olmuş."¹²

Eserde yer alan diğer terim ve kavramları şu şekilde sıralayabiliriz¹³:

- Acem yayı: Bir yay çeşidi. Acem yaylarının kabzaları yay durumuna göre küçük, iki tarafı oldukça yassı ve kalın, başları ince ve eşek kemiğinden, iki tarafı üçer parça kemikle kemiklenir. Pek çoğunun üstüne sinirlenmiş kemik kaplanmıştır, işlemeden başka bir güzelliği bulunmaz (s. 108).
- 'aces ve ma'ces: Arapların kabza için kullandığı isimler (s. 113).
- açık kestirme: Açıktan ok atma (s. 64).
- âdi azmayış: Bir tür ok. Talim ve tatbikat içindir (s. 128).
- agdaf/ agzaf: Ağır, hantal ve kalın ok (s. 132).
- akazzâ: Bir tür ok (s. 132).
- 'akd-i şast: Sağ el baş parmağını düğüme geçirme (s. 45).
- ana taşı: Başlangıç yerine dikilen taş (s. 153).
- 'araf ve feres: Kabza tarafında olan sinir (s. 113).
- 'arûb: Kim tarafından atıldığı belli olmayan ok (s. 132).
- asa gezi: Meşe ve gürgen gibi dayanıklı ağaçtan yapılan bilek kalınlığında ve bir mimarî zira (80-90 cm.) boyunda olan bir alet. Bunun bir ucu kabza kemiğini koruyacak kadar, madeni para gibi oyulur (s. 118).
- asal: Eğri ok (s. 132).
- asma mandal: bkz. mandal
- ayak: Okun temren takılan kısmı
- ayak şahidi: Atış esnasında ayak yerinde duran ve ok atan kişinin ayak yerine ayağını düz bastığına dair şahitlik yapan kişi (s. 75).

¹² Mustafa Kâni Bey, a.g.e., s. 156.

¹³ Terimlerin sıralandığı bu bölümde tek tek dipnot vermek çok yer kaplayacağı için, terimin anlamının verildiği sayfalar, her maddenin sonunda parantez içinde gösterilmiştir.

- ayak taşı: Menzillerde ok atılacak yere dikilen taş (s. 153).
- âyir hâcer: İstenilen menzil ve nişana ulaşamayan ok (s. 132).
- âyir: Yeleği haddinden uzun olan ok (s. 132, 133).
- azmayış: Bir ok çeşidi. Azmayış okunun iki çeşidi vardır. Bir cinsi iki buçuktan üç buçuk dirheme kadar bakkam, gez, demir temren ile sala koşusuna tahsis edilir. Bir çeşidi de gez ve temren, yalnız sahiplerine göre hâkî oktan ağır, kanat kuğu, kuyruk karabatak ve başka oklardan olursa, hâkî ok gibi yeleklenip meseka atılır. Her iki cinsin de boyları mimari zira' ile yirmi bir parmaktır. Birbirlerinden farkı ağırlığı ile çubuğunun en üstününden olur (s. 128).
- bakkam: Boyacıların kullandığı gez yerine konulan kırmızı ağaç (s. 121).
- bâlâ tir: Yüksekten ok atmak (s. 67).
- baş-pâre: bkz. gez
- Behramî/ Husrevî Kabza: Bir sebebe bağlı olarak yahut bir usta veya asıl ehlinde öğrenmeden meşk ile kararlamasına, alelade şekilde, alışmaya bağlı olarak değnek tutar gibi kavrayıp, salavat parmağı kabza ardından dolaştırıp, baş parmağı da salavat parmağı üzerine koymak ve orta parmak muşamba üstünden, diğerleri de geldiği gibi kavrayıp ok atma şekli (s. 45).
- Beyazıt yayı: Usta Bayezid tarafından yapılan yay çeşididir. Bu yayların başları uzundur (s. 108).
- beyt-i a'la: bkz. kısım-ı a'la
- beyt-i esfel: bkz. kısım-ı esfel
- biñci: bin gez atabilen ok atıcısı (s. 79).
- boğaz: Oku yirmi dörde bölmek suretiyle yirmi dört derece tabir ederek gez dudaklarından dört derecesi (s. 127).
- boy: Menzil müsabakatı için yapılan tımarlı yayların boyu on tutam olanlarına verilen ad (s. 105).
- bulutların üstüne alması: Bulut akışının bir katının yerdeki havaya uygun ve bir katının da zıt olması dolayısıyla yaşanan durum, soya atılan okun hava alması (s. 95).
- cânî: Puta oku (s. 132).
- cay-i kadem: Ok atılacak yer (s. 153).
- cecer: bkz. çile
- cüz: İnsanın elinin içi ile parmaklarının arası (s. 42).
- çağ: "Çubuğun iyi ve üstün olması ciladan sonra önceki halinden daha da ortaya çıkar. Bunda çağına bakmak gerekir. Bunu bilmek için sol elin baş ve orta parmak tırnaklarını ağız ağza dayayıp oku yeleğinin aşağı-

sından tırnağın üstüne dayamalı, sonra uç demiri (temreni) sağ el ayasının ortasına gelmek üzere baş ve orta parmaklarla yukarisından iplik iğini kıvrır gibi kıvrıp bırakıldığı zaman sağ el ayasının içinde temren dik ve doğru şekilde ne kadar hızlı ve çok dönerse o kadar eğriliklerden kurtulmuş olmasına delildir. İşte buna “ayıplardan kurtulup uzaklaşmış” anlamında çağ derler.” (s. 121).

- Çağa tutkalı: En iyisi Gelibolu civarında Çağa adlı bir köyde yapılan tutkal çeşidi. Okçulukta kullanılan bir malzemedir (s. 109).
- çatkı: Salların uçlarının ok geçiminden kabza üstüne doğru olan kabza boğazı ile imtizaç ettirilerek uygun hale getirilmesi (s. 113).
- çavuş: Çavuş oku gezi. Fındık şeklinde tek parça kemikten çevrilecek bir tarafı gezin ve okun ucuna uygun inceltilecek soya takılır gibi oka geçirilir. Temren şeklinde sivrice ucunun yanından okun ortasına doğru ince matkap ile çarpık olarak delinir. Putaya takılmış olursa çavuş derler (s. 129).
- çekiş çıkarma: (Yay için) çekışı artırma, yayın kolay çekilmesi (s. 107).
- çelenk: Okun başındaki yelek (s. 127).
- çelik: Kabza içinin ortası (s. 118).
- çile: Kiriş (s. 43). Çilenin diğer isimleri ise vetr, ketame, maza', hecar, cecer, ser'an, şer'a, hasibe, hasib, şîrdir (s. 104).
- dalif: Tablaya isabet eden, fakat geçmeyip sekip düşen ok (s. 132).
- damak/ damag: Zihgirin parmak memesine gelecek yeri (s. 88).
- deste: Otuz adet hava gezi oku bir deste olarak adlandırılır (s. 129).
- devşirmeli ve döşekli: Yarış menzili yaylarının dar çile oku oynattığı, bol çile de menziline engel olduğu için, döşekli olması lazımdır. En iyisi ve uygunu yayı kurmalı, kabza ortası çelik denilen kemiğin üstünden, tamamı yedi parmak olan mimarî zira ölçüsüne uygun olarak, kirişin ortasına ölçülmelidir. Bu hesaptan iki bıçak arkası dar olursa devşirmeli ve o kadar bol olursa döşekli adı verilir (s. 99).
- doksan dokuz akd: Kabza-i evvelin İmam Taberî tarafından adlandırılışı. bkz. kabza-i evvel.
- dolap/ dolâb: Yumruğu fazla kıvrırmak, bilekten yere doğru fazla meyillemek. Bu durum okçulukta hoş karşılanmaz (s. 128-129 ve 50).
- dört kırât: Yumruğa gelmeyip kabzanın arkası hizasından atılan ok (s. 54).
- ehze: Çok hızlı giden, vuruşlu ve delici ok. Okların hayırlısı ve en iyisi diye anılır (s. 132).
- emrat: Yeleşti düşen ok (s. 132).

• farz kuzr hazz: Çile takılan kertiğe Türkler gez, Araplar ise farz kuzr hazz derler (s. 113 ve 99).

• fer: Ne şekil ve çeşitte olursa olsun nişanı birden fazla vurmak (s. 33).

• feres: bkz. araf ve feres

• fincanı düşürmek: Atış anında yumruğun sağa sola meyletmesi. Şast yumruğunun tamamı da atış anında üç tarafa eğdirmeden yalnızca yere doğru meyil göstermek, kısacası atış anında bütün yumruğun aşağı bakması beğenilen bir durumdur. "Bu durumda yumruk elin üstüne su ile dolu fincan konulsa atış anında bile düşmemeli ve içindeki su dökülmemeli" derler. Hatta ok atanlar şast yumruğunu sağa sola meylettiren kimseye, "kabza-daş fincanı düşürürsün", daha fazla meylettirdiği zaman da, "Fincanı düşürdün" diye şakalaşırlarmış (s. 49).

• gaffâra ve mehşâ: Kabza arkasına vurulan sinire Arapların verdiği ad (s. 113).

• gayet-i kabza: Kabza sargısı veya çıkıntısı (s. 58).

• gelişli: Yayın kolay çekilebilir olması (s. 118).

• gez: Hangi çeşidi olursa olursun okun çileye yani kirişe takılan başına gez denir. Fakat hava ve torba gezlerinde tek parça kemik geçirildiği için baş-pare adını vermişlerdir. Ayrıca diğer oklara tarif olunduğu gibi bazı ablak yaban keçisinin boynuzundan yekpâre ve bakkam gibi iki parça da olsa yine tek parçaya benzedikleri için baş-pare denmeyip gez derler (s. 125).

• gezlemek: Gezi kirişine takmak (s. 63).

• göbek ortası: bkz. vasat-ı göbek

• gül: Meydanlık başları ile tonç düğümü arasına sarılan sargı (s. 104).

• güneş tımarı verme: Yayı güneşe asma (s. 118).

• habâ: Bir tür ok (s. 132).

• hadde putası: Puta oklarının bir çeşidi. Bu cins putadan daha hafif ve yeleklere de putadan kısa ve ensizdir. Kartal ve kuğu kanatlarından yelek vurulur. Boyları azmayış oku boyundadır. Farkı ağırlığı ile yeleğindedir (s. 151). Talim ve tatbikat içindir (s. 128).

• hâkî: Bir çeşit ok (s. 68). Talim ve tatbikat içindir (s. 128).

• harabî: Okun, nişanın önüne vurduktan sonra sıçrayıp nişanı vurmaması (s. 33).

• harbeli ok: Kısa mızraklı harp oku (s. 54).

• hareke: bkz. mefruk

- hareke-i siperiyye: Ok ucunun siperin içinden şiddetle geriye sıçraması (s. 63).
- hasîb: Yayda durmayan çile (s. 104).
- hasîbe: İnce ve daima yay üstünde duran çile (s. 104).
- haşr: En iyi olan ve diğer ok çeşitlerinden üstün ve ayrı olan oklara verilen isim (s. 132).
- hatre: Kabza yumruğu ile okun siperle ilgili harekete sebep olan kabza muamelesi (s. 72).
- hava eylemek: Havacıların atışa başlanacağı zaman içine taş bağladıkları tülbentlerini havaya atmaları (s. 151).
- hava gezi oku: Bir çeşit ok. Bu ok, puta ve azmayış oklarının boyunda olur (s. 128). Yeleksiz ve soyasızdır (s. 68).
- hava yeri: Okun düştüğü yer (s. 153).
- havacı: Atışlarda yarış yerinde durup okun düştüğü yeri ayak yerinde duranlara bildiren görevliler (s. 151).
- havârik: Okun nişanı delip öteki tarafından çıkıp gitmesi (s. 33).
- havâsık: Okun nişanı delip yeleşine kadar geçip üstünde düşer gibi durması (s. 33).
- hecar: bkz. çile
- hezâ: Ok çantasında tek kalan ok (s. 133).
- Hitayî: Kirişin iki ucuna bağlanan tonç. Hitay şehrinde ortaya çıkması sebebi ile bu adı almıştır (s. 100).
- Hicazî: Bir yay çeşidi (s. 32).
- hilal kuran: Tımarlı ve tımarsız yayların kuranlarından biridir. Tekne kuranın dönüşü arasından kasanlara doğru dönüp kasanlardan başları geriye kurulur. Müsabakat menzili yaylarının tımarlı ve tımarsızına bu daha uygundur (s. 106).
- huşrun: En iyi olan ve diğer ok çeşitlerinden üstün ve ayrı olan oklara verilen isim (s. 132).
- ıtlak/ oku boşandırmak: Ok atmak (s. 49).
- ibriş: Bir çeşit ok. Diğer oklar gibi hızlı gitmez, hantal hareketlidir (s. 68). Puta, hadde putası, âdî azmayış, hâkî ve karabatağın sığmadığı meydana tatbikatın bırakılmaması için icat edilmiştir (s. 128).
- ihtilas: Yayı gizli olarak süratle çekip, yay dolup şast atma yerine gelince, tereddütsüz duraklamadan atmak (s. 49).
- ilk tutuş: bkz. kabza-i evvel.
- iki çekme bir sürme: Dirsekler ve iki el daima birbirinin karşısında ve aynı hizada olacak şekilde kabza yumruğu nişana alınan yerden hiç oy-

namadan, kabza yumruğunu ileri sürer gibi dayanarak öyle terazilenmesi (s. 60-61).

- irtî'aş/ raşe tutma: Titreme. Ok atmadaki beş kusurdan biri (s. 142).
- isabe/ isâbe: Yay kabı (s.15).
- kaba telli: Ok yapımında kullanılan bir ağaç (s. 121)
- kabak: Aydın ve Menemen havalilerinin genç uzun boynuzlu öküzlerinin boynuzlarından yapılan bir tür yay kemiği vardır. Kabak tabiri, boynuz hayvanın başında iken dış tarafına gelen yeri için kullanılır (s. 111).
- ka'be: Yayın kabzası, iç tarafının ortasıdır. Burası iki tarafın kemiğinin uçlarının birleştiği ve kalemtıraş arkası kadar büyüklükte çelik tabir olunan beyaz kemiğin konulup yer alacağı ara yerdir. Çelik buraya konulunca yayın iki tarafının kemikleri çeliğe iki yandan tutturulunca sanki "ka'b" ikileşir. Yani bir aralığın ortasına bir şey konulunca aralık iki olur. Ayrıca biri yukarı biri de aşağı olur. Bir de "kavseyn" tabirinden kasıt yine "bir yay" demektir (s. 37).
- kâbız: Faydası görülen ok (s. 132).
- kabz, akd, medd ve ıtlak: Kabza tutmak, mandallamak, çekmek ve atmak (s. 50).
- kabza: Yayın kabzasının arkasının ortasını sol elin ayası ile parmakların birleştiği yer olan kısmına koymak (s. 42). Ayrıca ayak yerinden hava yerine karşı durulunca sol tarafa da kabza denir (s. 153).
- kabza kuran: Tımarlı ve tımarsız yayların kuruluş şekillerinden biri. Kabza kuran, kabza başlarından gizli döndürme ile devre başlar, kasanlarına kadar gider. Daha çok kullanılmakla da bu şekli ortaya çıkarır. Bu, meşk yani talim için uygundur (s. 106).
- kabza-i İshakî: İshak tarzı tutuş. İshak'ın elleri orta büyüklükte olduğu için yayın girişini baş parmağın enine koyarmış (s. 46).
- kabza-i evvel/ ilk tutuş/ murabba-i Hâşimî/ Doksan dokuz akd: Yumruğu, sol tarafa bilek sağa meyilli olarak bilekten mümkün olduğu kadar yere meylettirmek, bilek oka meyilli şekilde olarak tutmak ve ok bilek siperinden kurtuluncaya kadar bu tutuşu bozmamak şeklindedir (s. 43).
- kabza-i sâni/ kabza-i Tahir-i Belhî: Bu tutuşta baş parmak muşamba üstüne değil orta parmağın üzerine konmalı; diğer parmaklar kuvvetlice tutulmalıdır. Tutmaya "otuz düğüm" derler. Şişman elli, kısa parmaklı olanların bir kısmı böyle tutar, buna kabz-ı Tâhir-i Belhî, Belhli Tâhir'in tutuşu denir (s. 44-45).
- kabza-i Hâşimî: Hâşimî tarzı tutuş. Ebu Hâşim uzun parmaklı olduğu için yayın girişini baş parmağın uç kısmındaki boğumuna getirip üç parmağını yumup orta parmağı üstüne kuvvetlice koyup, iki yumruk bir düz

çizgi gibi kulak deliğine kadar çekip parmak tırnağını kulak deliğinin üstüne getirerek ok atarmış (s. 45).

- kabza-i Taberî: İmam Taberî tarzı tutuş. Taberî akdde Tâhir ve İshak tutumunun ortasında gitmeyi tercih etmiştir (s. 46).

- kabza-i Tahir-i Belhî: bkz. kabza-i sâni. Belhî Tâhir kısa elli olduğu için akd-ı şast ettiği zaman yayın girişini baş parmağın enine koyarak, baş parmağı düz tutup ulaşabildiği kadar tırnağı ile baş parmak ucunu orta parmağa kuvvetlice yapıştırıp sonra da şahadet parmağını baş parmağının tırnağı üzerine yetiştirdiği kadar kıvrıp iki kabza birbirine karşılıklı olarak yanak üstünden çekip kabza tarafı hareketsiz ve kuvvetli şast tarafı çok şiddetli ve hemen çekerek atış ânında baş parmak kulak deliğinin altında ve şahadet parmağı kulak deliği dışında yani kulak memesi atıştan sonra baş parmakla şahadet parmağının arasında kalırmış (s. 45).

- kabzaya bak: bkz. şasta bak, kabzaya bak.

- kamçı: zihgirle okun siperle ilgili hareketine sebep olan kabza muamelesi (s. 72).

- karabatak: Bir çeşit ok (s. 68). Karabatak ve hâkî oklarında vücut duruşunun boyu, soya ve gez oklarından farklı değildir. Fakat bunların pişrev okundan farkı yeleşimin bulunmasıdır. Yelekleri sebebi ile pişrevin boğazı kısadır, bunların boğazı ise yelek yatımı hâsıl olması için pişrevden uzun olur (s. 127). Talim ve tatbikat içindir (s. 128).

- karın: Aydın ve Menemen havalilerinin genç uzun boynuzlu öküzlerinin boynuzlarından yapılan bir tür yay kemiğinin iç tarafına gelen yer (s. 111).

- karn: İçine ok konan hayvan derisinden yapılmış bir kap (s. 22).

- kasan başı/ kasan gözü: Tonç düğümünün altı (s. 113). Bkz tayfa vustâ.

- katnata: Hadde putası. Puta okunun incesi (s. 132).

- kavs: Kabzanın iki tarafında olan eğriliktir. Bunların bir yere getirilmesi ile bir yay meydana gelir (s. 37).

- kaygan: Yaycıların ıstılahında kemiğin temiz ve saf olmaması, kemiğin pul pul kalkarak soyulup dökülmesi (s. 111).

- kazâzin: Bir tür ok (s. 132).

- kemik sarmak: Kabza ve salllarının kemik üstünü ateşe tutarak, tamam somun şeklinde kemiğin üstü kızarıncaya iki kişi karşılıklı oturup biri kasanlarından tutar. Karşısında bulunan da kabzadan kasan gözlerine varıncaya kadar parmak kalınlığında kuvvetli canlı bir ip ile sarar. Hava ve yerine göre beş altı saat geçtikten sonra sarılan ipler kesince çözülmeyecek kadar büsbütün nemini çekip kurumadan, ipleri çözmek gerekir. Salları da ısıtılarak biri kasanlardan tutup diğeri salllarını sarar. Kuruyunca çözerek üç

beş saat yanında durmalıdır. Sonra büsbütün kuruması için mangal hizasında bir iki zira yükseğe asılan yay askısına konmalıdır. Daha sonra ise sinirlenmeye başlanır, buna kemik sarmak denir (s. 114).

• kepace: Okçuluğa yeni başlayanların idman için kullandıkları bol ve gevşek yay (s. 43 ve 54).

• ketame: bkz. çile

• kınnap: Özel ip (s. 91).

• kısım-ı a'la veya beyt-i a'la: Yayın başı (s. 112).

• kısım-ı esfel veya beyt-i esfel: Osmanlılarda ayak denilen aletin başına Araplar tarafından verilen isim (s. 112).

• kirış endam: Ok boylarının bir çeşidi. Kirış endam denen ok, boğazı ile beraber boyca üçte birine kadar yürüyüp baldırını temrene kadar farksız olarak indirip, boğazdan temrene dek boğaz, göğüs, baldır birbirinden farksızdır. Bu puta ve torba gezi oku ise zeytunî denilen yuvarlakça temren ve pişrev, sala azmayışı ve hâkî cinsi ok ise soya ile tokça kullanılır. Kirış endam ok da önce havayı yararken şem' endam ok gibi baldırı ince olmadığından genişçe yol açmasına dayanarak havada gidişi hızlı ve işabetteki tesiri de fazladır (s. 122).

• koğaz: Ok yapımında kullanılan bir ağaç çeşidi (s. 121).

• koşu: Ok atma yarışı (s. 15 vd.). Ayrıca Padişah tarafından verilen hediyelere, bağışlanan ihšana da koşu denir (s. 78).

• koşu azmayışı: Bir çeşit ok. Bkz. şârif.

• kulak: Zihgirin ardında olan meşin (s. 63, 88).

• kullaplama/ küllâblama: Yayı çengel şeklinde çekiş (s. 62).

• ku'ra: Ayrı ayrı ve bütün yarışçılar sözleşerek, hep birden bir yay ile veya başka başka yaylar ile ödül konarak veya ödül olmadan da beğendikleri yere atarlar. Sonra her biri kendi yayı ile ve sözleşmelerine göre çeşit çeşit oklarla da atış yaparlar. Hatta hepsi bir yay ile atacak olurlar ise her bir cins oktan kaçır tane ise o sayıda oklarını ayrı ayrı demet ederler. Sonra hepsi zihgirlerini bilmedikleri bir adama vererek, her bir demet üstüne birer tane bıraktırırlar. Buna kur'a derler ve hangi şast hangi demet üstünde ise o zihgirin sahibi o ok demetini sahiplenir, artık her bir kişi bahtına çıkan o okları atar. (s. 150).

• kuş dilli: Yaycıların ıstılahında kemiğin temiz olmaması, kuş dili şeklinde sivri sivri soyulup kalkması durumu (s. 111).

• küşad: ok atma

• ma'ces: bkz. 'aces ve ma'ces

• madayi: Sal denilen yerin sinirine Araplar tarafından verilen isim (s. 113).

• mandal: Kilit. Baş parmağın tırnağı ucundan yarısı örtülecek kadar salavat parmağını koyup, tırnağın diğer yarısının parmak tarafından açık kalması gerekir (s. 47). Asma mandal anlatılırken de şast parmağından salavat parmağının fazlaca açık tutulması ile ok teleğinin selamet bulduğu söylenir. Bu, hafif yaylara uysa da çok yayların çekilmesine mani olur (s. 49).

• maza': bkz. çile

• mefruk/ hareke: Beğenilen bir atış şekli. Bu atışta yay sakince, yavaşça çekilir. Ok siperde atış yerine yaklaşınca duraklama sonunda geriye kalan oku hızla çekip atmaktır. Yay çekenler arasında bu atış usulüne "hareke" denilir (s. 49).

• menza mathar: Menzile atılan ok (s. 132).

• menzil bozmak: Menzil açmak (s. 152).

• meseka: Meşin. Meseka kalın düştüğü için siperin içini yükseltir. İçi mesekasız olan siperler hava gezi denen yeleksiz ve soyasız ok atmakta engel teşkil etmez, belki hava alınmasına sebep olur (s. 92). Ayrıca meseka diye sahtiyan veya meşin içinin yontularak yalnız üst derisinin kalmasına denir (s. 92). Siper eşiği ve siperi tasmaya yapıştırmak işine de "mesekalama" denir. (s. 92).

• mest ve kalem: Pirinçten yapılmış önünde çanak olan bir alet. Çanağına su konan bu alet, yayın sinirlenmesi esnasında kullanılır (s. 115).

• meşk: Toplu ok atışı (s. 45).

• metin: Yay kabzasının arkasının ortası (s. 42).

• meydanlık: Kirişin ortasına sarılan bir karış ibrışim (s. 100-101 ve 103).

• mınık: rüzgârsız gün (s. 150).

• mincab: Türklerin hava gezi dediği yeleksiz ve temrensiz ok (s. 132).

• murabba-i Haşimî: bkz. kabza-i evvel

• musanna kabza: Dört parçadan yapılan bu kabzanın, zıvanasıyla birlikte boyuna akça ağaçtan konur ve üzerine iki taraftan bir de kabzanın arkasına istenilen boyda güzel ve biçimli üç parça kızılıcık uydurulur. Buna musanna kabza denir (s.110).

• müfezza: Bir ok çeşidi. Yelekleri cinsinden küçüktür (s. 132).

• ok ayaklanmak: Okun ayağı yani temren ve soyalı olan ucu yere vurunca kırılır. Dört parmak bir karış dahi fazla olursa da, kırılan yerine uyan cinsten yani teli ve sıklığı ve rengi uyan çubuktan ekleyip onarmaya ok ayaklanmak denir (s. 133).

- ok dokunmak: Bütün vücudu toplayarak ilme uygun şekilde atış yaparak, iki tonç beraber yaya oturup, hoş bir sesin işitilmesi ile okun düzgün, temiz ve yıldırım gibi çabucak havalanıp kavislenmeden gözden kaybolması (s. 69).
- ok geçimi: Kabza boğazı (s. 104).
- oku yaya uydurmak: Okun yay kabzasından dışarıda kalan yani nişan olunan yerinden tutarak kabzanın ok geçimi ile okun nişan olunan mahallini birleştirmeli, temren tarafını yani yaydan dışarı kalan yeri şavına, yay içinden çile düğümüne doğru yatırınca okun temreni çile düğümüne eşit gelirse işte o ok, o yaya uymuş olur. "Oku yaya uydurmalı" tabiri de budur (s. 104-105).
- on iki tutam tirkeş: Bir çeşit yay (s. 100).
- orta: Menzil müsabakatı için yapılan tımarlı yayların boyu dokuz tutam olanlarına verilen ad (s. 105).
- otuz akd/ otuz düğüm: bkz. kabza-i sâni (s. 44).
- paça suyu tutkalı: Kulak ve paça suyu ile deriden de önce kaynatılarak yağı alındıktan sonra eriyinceye kadar kaynatılıp yapılan tutkal (s. 112).
- parça: Öküz sinirinin biraz kuruyunca, baş boyunca yani yayın bir başından diğer başına erişecek kadar yerlerin ortasından bırakıp, iki sinir başlarından fazlaları kesilir. Kesilen bu parçalara yay istilahında parça denir (s. 112).
- peleng: Ok yapımında kullanılan bir ağaç çeşidi (s. 121).
- pişrev oku: Küçük yekeleli bir çeşit ok (s. 132). İsim verme sebebi okun ucu ikiye ayrılmış ardıcın her iki tarafından üstüne inmek sebebi ile pişleri yani önlerinin ileri gelmesi sebebiyledir (s. 126).
- puta: Hedef
- puta oku: Bir çeşit ok (s. 151).
- râhif: Önce tabla önüne vuran, sonra sıçrayarak tablaya vuran ok (s. 132).
- rekbe ve rekbeteyn/ sal: Kasana bitişik yerden kabzaya doğru olan yerine Türkler sal; Araplar ise rekbe ve rekbeteyn derler (s. 112-113).
- remy-i sedad: İp altından ok atma. Gerçekte asıl Sa'd bin Ebi Vakas'ın yaptığı atıştır ve bu atış şekli pek çok harpte hedefi vurmada en uygun olanıdır (s. 27 ve 57). İki buçuk zira-i mimarî (2.00-2.25 cm) yüksekliğinde ip gerilir. İpin yerdeki hizasından 2-2.25 metre gerisine oturularak atılır (s. 57).
- remy-i sema: İp üstünden ok atma. Yarış ve menzil için yapılan uzun mesafe atışıdır (s. 29).

- sâhibü aşeretü'l-aşere: On oku hedef şaşırmadan nişana isabet ettiren kişi (s. 51).
- sâk: Oku yirmi dörde bölmek suretiyle yirmi dört derece tabir ederek şalvar denilen yerden aşağısına sâk yani ayak denir (s. 127).
- sakin: Yay yavaşça çekerek atış yerine getirince, hiç hareket etmeden sükûnetle düz olarak atmak (s. 49).
- sal: bkz. rekbe ve rekbeteyn/ sal.
- sal-ı kavs/ yay salı: kabza boğazı (s. 115).
- sala koşusu: Aşağı koşusu (s. 105).
- sarâk: Okun nişanı vurunca delip geçerek düşmesi (s. 33).
- sarsma: Yay eğer tımarlı yay ise yapısını bulup tımarını alma (s. 117).
- saz etme: Yaya düzen verme. Ok atanın şast ve kabzayı vücuduna, şekline ve atışına, tarif edilen üç kurma şeklinden hangisinin uygun düşeceğine göre olmalıdır: Döşekli veya dar çileden hangisinin uyacağını ve kasanları düzce ya da kıvrık olarak hangi çeşidi ile oku ziyade yürüttüğüne dikkat etmelidir (s. 107).
- saz telli: Ok yapımında kullanılan bir tür ağaç (s. 121).
- sepet: Hedef (s. 128).
- ser'an: bkz. çile
- serkebed-i kavs: Tir geçimi ve kabza boğazına Arapların verdiği ad (s. 113).
- sevb: Kolbağı, pazubend (s. 30-31).
- sığama: Okçulukta kullanılan bir alet. (s. 119-120).
- siham: En iyi olan ve diğer ok çeşitlerinden üstün ve ayrı olan oklara verilen isim (s. 132).
- siper: Bağa ve balık dişi ile öküz ve manda boynuzlarından yapılır. Asıl kullanılanı manda boynuzundan yapılandır. Hatta ablağından yani dolgun ve değerli tarafından olursa daha iyidir (s. 89).
- soya: Okun ucundaki kemik (s. 68).
- şâhıs: Okun tabla üstünden geçtiğini atana görene denir (s. 132).
- şahlanmak: Yukarı kalkmak. Yumruk kalkarsa okun ucu kalktığı merteye ileri varmalıdır (s. 63).
- şakku'l-zufr: Baş parmağın tırnağının yarılması. Ok atmadaki beş kusurdan biridir (s. 140).
- şakku'l-zufri bi'l-'arz: Baş parmağın tırnağının enine yarılması (s. 140).

- şalvar: Oku yirmi dörde bölmek suretiyle yirmi dört derece tabir ederek gez dudaklarından on yedi buçuk derece olan göbek ortasından altı, altı buçuk derece mahalline denir (s. 127).
- şârid: Hedefi vuran ok (s. 133).
- şârif: İnce ve uzun oktur, Osmanlılar koşu azmayişi der. (s. 132).
- şârim: Nişana doğru varmayan ve yan giden ok (s. 132).
- şast: Sağ el baş parmağına takılan atış yüzüğü, zihgir (s. 43). Aynı zamanda ayak yerinden hava yerine karşı durulunca sağ tarafa da şast denir (s. 153).
- şasta bak, kabzaya bak: Ok atıcılığında hava sebebiyle veya yanlışlıkla yolundan dışarı olan ok şast tarafına atılır ise, "ya Hak" sözünden sonra "şasta bak", kabza tarafına atılır ise "kabzaya bak" diye bağırılır (s. 153).
- şast-ı küşad: atış parmağı (s. 47-48).
- şedidü'l-kabzateyn ve murabba'u'n-noktateyn: Sağ eli şastı ve sol eli kabzayı kuvvetlice tutup iki yumruk bir ok ve şiddetli şekilde ok atmak (s. 44).
- şem' endam: Ok boylarının bir çeşidi. Boğazı incedir ve boyundan üçte bir kısmı gerdanlık olup gitgide fare kuyruğu şeklinde incelir (s. 122).
- şems tımarı: Atış yayları ile diğer bazı yaylar kurulu iken güneşte kalınca gevşer ve eğrilir. Kurulmadan kese içinde güneşe konmalı, birkaç gün birkaç saat durumuna göre tımarını vermelidir. Sapması yani çarpık ve eğriliği görülürse düzelterek yasmalı ve rüzgâra karşı gölgeye asmalıdır. Güneşin sıcaklığı kavsten kaybolduktan birkaç saat geçince kurularak atılır. İşte buna güneş bakımı veya şems tımarı derler (s. 97).
- şemşîr-i mâhî: Balık dişinin somsuz yeridir. Zihgir yapımında kullanılır. Halk arasında yanlış olarak şîr-i mâhî denilir (s. 88).
- şer'a: Haddinden ziyade kalın çile (s. 104).
- şey'-i ulya ve şey'-i süffâ: Arkasında balık sırtılık olan kasana Arapların verdiği ad (s. 112-113).
- şîr: bkz. çile
- şîr-i mâhî: bkz. şemşîr-i mâhî
- tark: Çile vesilesiyle veya başka sebeple ok atma sırasında ortaya çıkan çirkin ve istenilmeyen ses. Ok atmadaki beş kusurdan biridir (s. 139).
- tark-ı rûy-ı yemîn: Çilenin sağ yanağa dokunarak ses çıkarması. (s. 139).
- tark-ı şast: Çilenin baş parmağa dokunarak ses çıkarması (s. 140).
- tark-ı zekan: Çilenin çeneye dokunarak ses çıkarması (s. 140).
- tarku'l-bazu: Koldan ses ortaya çıkması (s. 139).

- tarku'l-men kib: Tark denen sesin omuz başından peyda olması (s. 139).
- tarz-ı has: Ok boylarının bir çeşidi. Tarz-ı has boyun, boğazı incerek, bedeni de göğüslüce olur. Boyundan üçte birine varınca baldırda tamamlanır. Bedenden baldır şem'endâm gibi pek incelmez (s. 122).
- ta'sin: Demir tarak (s. 113).
- tayfa vustâ: Kasan gözü. Kasan ile "sal"ın birlikte olduğu yere Türkler kasan başı ve kasan gözü derken, Araplar tayfa vustâ derler (s. 113).
- tekne kuran: Tımarlı ve tımarsız yayların kuruluş şekillerinden biri. Tirkeş ve puta yaylarına uygun olan şekildir (s. 106).
- tencek: Kemik sarma esnasında kullanılan bir alet. Parmaksız çolak bir ele benzeyen bu alet kızılçık ve şimsir ağacından yapılır. Sanki dirseğe kadar boyda olup ip ona dolaştırılır, yumruğa benzeyen yeri ile de sıkıştırılarak sarılır. İyice sarılınca bir kere bakıp bu tencek denen aletin zoru ile yaya eğrilik gelmiş ise daha sıcaklığı geçmemiş iken yay tezgâhına vurarak doğrultulur. Sonra asılır; eğer dikkat olunmaz ise o eğrilik sonra düzelmez. Kuruyunca kenarlarından dışarı taşmış tutkal ile gereken yerlerini, karın, sırt ve kenarlarını düzeltip temizlemek gerekir (s. 114).
- tepelik: İyi kurulmuş yay şeklinde bir çift şemşirden yapılmış direk (s. 117).
- tımarlı yay: Bakımlı yay (s. 67).
- tirkeş: Bir savaş oku (s. 54).
- tonç: Yayın iki tarafından kirişin geçirildiği ilmekler (s. 62).
- torba: Hedefte ok sehпасı (s. 43).
- torba oku: Bir çeşit ok. Bu ok, puta ve azmayış oklarının boyunda olur (s. 128).
- ukbe: Gez yerinden yukarı olan kertiğin ucuna Arapların verdiği ad (s. 113).
- ukr: Ok atmadaki beş kusurdan biridir. Ukr-ı mecra, kabza yumruğunun tir geçiminden yaralanıp parçalanması anlamına gelir (s. 140).
- utra: Gez yerinden yukarı olan kertiğin ucuna Arapların verdiği ad (s. 113).
- ütü: Ucu maşa gibi yassı ve cilalı olan dağlak demir (s. 131).
- vasat-ı göbek/ göbek ortası: Oku yirmi dörde bölmek suretiyle yirmi dört derece tabir ederek gez dudaklarından on buçuk, on bir derecesine vardığında buna göbek ortası denir (s. 127).
- vasitî: Bir yay çeşidi (s. 32).
- vavbık: Okun nişana vurmadan yanına düşmesi (s. 33).
- veter: Yayın kirişi (s.15).

- yassı zeytunî: Üç kenarlı kısa üçgenlere benzeyen temrenlere denir. Hemen her çeşit demiri deler (s. 131).
- yay kemendi: Kement, üç parmak eninden eksik ende veya tokmak kayışından her iki başına kuvvetli olarak tek parça ikişer demir halka geçirilen eşyadır. O halkaların bireri kemendin kendisine ikincisi de diğer halkaya geçer (s. 97).
- yay salı: bkz. sal-ı kavş
- yay tezgâhı: Kertikli tahtadan yapılma tezgah (s. 110-111).
- yayı oka uydurmak: Oku yaya uydurmak gerektiği gibi, yayı da oka uydurmak gerekir. Bunun için ölçmek ve yaya uygun bağlanmış çile ile yay kurmak gerekir (s. 104).
- yeksüvar: Pişrev adı ile kullanılan ok (s. 126).
- yen giymek: Yay kirişinin kolu incitmemesi için sevb denen kolbağı takmak (s. 30):
  - yen itme: Yayın kola çarpması. Bunun sebebi yumruğu sol tarafa meylettirmek gerekirken, sağa eğdirmektir. Bir de yumruğu kırk dört dereceden cemre misal ok yürütmek üzere alın hizasına kaldırınca omuzdan dirseğe kadar kolun üstü karşılıklı olarak sol dirseği sağ tarafa gizli bir meyil ile, yumruk sağa sola sapmadan tutmamaktan, sonra kabza gevşek olup yay kabzası döndüğü için olur (s. 44, 134 ve 139). Özellikle yaz günlerinde el terlediği için ok atma sırasında kabza dönerek yen itme tabir olunan kiriş kola çarpma ve ok kabzaya vurma gibi olumsuzluklara yol açar. (s. 43).
  - yevm-i meydan: Ok atışlarının yapıldığı gün (s. 150).
  - yevmiye: Günlük ok atışı (s. 64).
  - yirmi dört kırât: Yumruğa gelen ok (s. 54).
  - zafer gasfûn fark: Kasan ucu. Çile düğümünün geldiği kasan ucu denen yere kadar Araplar zafer gasfûn fark derler (s. 113).
  - zalic: Yaydan hiddet ve şiddetle fırlayan ok (s. 132).
  - zemhar: Zemhare cinsinden uzun ve bir cinsi öteki çeşit oklardan uzun olan ok cinsi (s. 132).
  - zerka: Berelenme ve şişme. Ok atmadaki beş kusurdan biridir (s. 141).
  - zergerdan: Pişrev adıyla kullanılan ok. İkisi de aynıdır; fakat farkı boğazına ustanın nişanı olan işaretin sağrısını, arka kısmını altın telden sararak, soya yerine temren takarlar (s. 126).
  - zeytunî: Bir çeşit temren. Puta ve azmayış oklarındaki gibidir, fakat ucu sivri değil yuvarlakçadır. Sala okları ve torba gezlerinde görülenlere benzer (s. 131).

• zivana: Kabza uçlarını iki tarafından birer karış yassı ve uzun bırakıp, salları da yarıp geçirilen yer (s. 110).

• zihgir: Atış yüzüğü (s. 30). Sağ elin şast parmağını kirişin zarar verip acıtmasından korumak için takılan belirli bir alettir. Bu alet altın, gümüş, yeşimden yapılır. Ayrıca her türlü hayvan boynuzlarının dolgun yerlerinden olur. Ama en üstünü balık dişinin şemşir-i mâhî yani balık kılıcı diye bilinen somsuz yerinden yapılır. Buna halk arasında yanlış olarak şir-i mâyi derler. İyice parlatıldığı ve parlaklığı gitmediği için az zamanda sararmaz. Fil dişinden yapılmasında da bir beis yoktur; hatta cepte bulunursa namaza da mani değildir. Fakat bu çabuk sararır. Mühre denilen geyik boynuzunun deriye yakın yerinden de yapılır. Yukarısından yapılmaz. Çünkü yukarı kısmın içi gevşektir ve hiç parlatılmaz. Fakat diğer boynuzlar gibi sert olmayıp pek parlak olmazsa da alıştırma atışlarında kullanılması şast parmağına uygun düşer ve yumuşaklık verir. Gergedan boynuzundan yapılan zihgir, bu yönü ile geyik mühresine göre üstün ve daha uygundur (s. 88).

• zira: Arapların zira-ı mürekkebi Arabî tabir ettikleri ölçüdür. Buna göre altı buçuk tutama bir zira denir (s. 108).

Âdetler

Eser, okçulukla ilgili âdetlere yer vermesi açısından da ilgi çekicidir. Baktığımızda bu âdetlerden büyük bir kısmının dinî menşeli olduğunu görürüz. Söz gelimi okçular, oklarını attıktan sonra "Yâ Hak" nidasında bulunurlar.¹⁴ Yine ok atarken "Mâşâallahu kâne ve lâ ilâhe illallâh ve lâ kuvvete illâ billah (Allah'ın dediği olur, ondan başka bir ilâh ve ondan güçlüsü de yoktur)" diye dua edilmesi tavsiye edilir.¹⁵ Bunun dışında bir Fatiha ve üç İhlas okuyup bu duaların sevabını Sa'd bin Ebi Vakkas, Ukbetü'bnü Âmir el-Cühenî, İbn Abbas, Utbetü'bnü Abdillâh es-Selemî, Ebu Haşim, Tahir, İshak ve İmam Tâberî'nin ruhlarına ve diğer büyük okçulara hediye etmek gerekir.¹⁶ Aynı şekilde sabah talime başlamadan önce, Sa'd bin Ebi Vakkas'ın ruhuna bir Fatiha, üç İhlas okunmalıdır.¹⁷ Hz. Ali'nin de oku yayın kirişine koyup kurarken "Bismillah", geriye çekip atarken de "Allahu ekber" dediği rivayet edilir.¹⁸

Kemankeş, duaların yanı sıra ok atmadan önce abdest de alır ve kalbinde Allah'tan başka bir şeye yer bırakmayarak atışını yapar.¹⁹ Oku eline alan kişinin önce kabzasını öpmesinin ardında da dinî bir sebep bulunmak-

¹⁴ Mustafa Kânî Bey, a.g.e., s. 29, 74, 80.

¹⁵ A.e., s. 29.

¹⁶ A.e., s. 30.

¹⁷ A.e., s. 142.

¹⁸ A.e., s. 29.

¹⁹ A.e., s. 36; 55, 73, 74.

tadır. Buna göre Hz. Muhammed, kabzanın tam ortasında hakikate ulaştığını söylemiştir, bu nedenle kabza kutsal kabul edilir.²⁰

Ok atma ustası ile öğrencisi arasında da dinî kaynaklı bir durum söz konusudur. Usta ve öğrenci beraber salavat getirir, ardından Fatiha ve üç İhlas okur, bu duaların sevabını yine ok atıcısı olan sahabelere ve gelmiş geçmiş okçulara gönderirler. Usta, öğrencisine “Ustamın ustasından işittiğim ve gördüğüm âdet üzere seni de bu yola kabul ettim de, meşk ve bu fennin öğrenimine başladın” der ve sol eliyle kabzasını tuttuğu yayı besmele çekerek alıp öğrencisinin sol eline verir. Öğrenci de yayı alıp öper ve ardından yumruğunu bağlayarak kabzanın iki tarafını düzeltip üç kere çeker.²¹

Kepaze talimi yapılırken yay, Allah isminin ebcet hesabıyla karşılığı kadar, yani altmış altışar kere çekilir. Puta atışında ise putaya doğru yürüyen okçular tekbir getirerek giderler.²² Menzilin son taşını geçen ok olduğunda Fatiha okunur, salavat getirilir ardından tekrar bir Fatiha ve üç İhlas okunur ve okçuların ruhuna hediye edilir. Ardından tekbir getirilerek çekilen yay, sahibine “Mübarek ola!” denilerek teslim edilir.²³

Ok müsabakalarında da dinî kurallara uyulur. İki kişinin ok yarışı yapması ve ikisinin de ortaya ödül koyması, yenen kişinin de ortaya konan ödülleri alması bir çeşit kumar olarak görüldüğünden haram sayılır.²⁴ Bunun için yarışa bir üçüncü kişi, ortaya bir şey koymadan katılır.

Atılması gereken ok sayılarında da yine dine dayalı bir âdet karşımıza çıkar. Âdete göre ihtiyarlar beşer, dokuz yüzcüler yedişer, yeniçeriler dokuzar, bin yüzcüler on birer ok atarlar. Bunun da sebepleri vardır. Beş ok atılmasının sebebi, Allah tarafından gönderilen okların üstünde beş büyük peygamberin isimlerinin yazılmış olmasına dayanır. Bu rivayete göre Allah, Hz. Âdem'e Cebrail vasıtasıyla beş ok göndermiştir ve o okların üzerinde Nuh, İbrâhim, Musa, İsa, Muhammed yazılıdır.²⁵ Yedi ok atılmasının sebebi Sa'd bin Ebî Vakkas'ın bir keresinde biri Hz. Muhammed, dördü dört halife, biri Cebrail ve biri de Allah rızası için olmak üzere yedi ok atmasındandır. Yeniçeriler buna Hz. Hasan ve Hüseyin'i ekleyerek dokuzar ok atmaya başlamışlardır. On bir ok atılması ise, “Kim (Hakk'ın huzuruna) bir iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır” ayeti mucibince Sa'd bin Ebî Vakkas'ın Allah rızası için attığı bir oka on misli, biri de daha önceki imanla gitmiş ok atıcılarının ruhuna hediye etmeleri sebebiyledir.²⁶

²⁰ A.e., s. 40.

²¹ A.e., s. 40.

²² A.e., s. 60, 67; 33.

²³ A.e., s. 152.

²⁴ A.e., s. 32.

²⁵ A.e., s. 23.

²⁶ A.e., s. 35-36.

Bunlar, dinî temellere bağlayabileceğimiz âdetlerdi. Okçulukta bunla-
dışında âdetler de vardır. Bunlardan biri 'ziyafet' esnasında karşımıza
r. Okçulukta her ne kadar ok atışı sırasında herkes eşit olsa da kabza
fetlerinde ya da menzilin son taşını geçen okçu olduğunda verilen ziyafet-
erde, oturma düzeni statülere göre düzenlenir. Buna göre ziyafet günü
meydan günü yemeklerinde meydan şeyhi sağda, menzil sahipleri ve ileri-
nler solda oturur. Dualarda da sağ yanında bulunan minderlerde vezir-
ve menzil sahipleri, solda kemankeşler, ok atanlar oturur.²⁷ Bu ziyafet-
e menzil sahiplerine hediyeler de ihsan edilir.

Kabza tutmada da ayrı bir usul uygulanır. Bu durum, eserde şu şekilde
tır:

"Sonra meydan ortasında yemekten sonra marifetler sahibi efendi haz-
erinin önünde usul ve kanunlarına göre bütün ok atanlar gelerek kabza-
alip olanları vekilharç meydan odasında şeyh köşesine yakın yapılmış
iden sırasıyla yani önce ayağa kalkanı başa, sonra ikincide oturmanı otur-
kabza alma işinde vekilharç sırasıyla sergiden kaldırıp şeyhin önüne
rip durduğu zaman şeyh hazretleri şöyle sorar: "Sen kabzaya talipsin
mi?" der. O da selama durur. Ayağa kalktım ve yerinden ileri ok attım
iddiada bulunursun. O da selama durur. "Ayak şahitlerin var mı?" de-
e vekilharç "ayak şahitleri divanda" der. İki kemankeş ortaya çıkıp şey-
önünde durur. "Bu talip ayağını ayak yerine düz bastı mı?" derler, bastı.
vacıların destar bozduğunu gördünüz mü?" der. Onlar da "Gördük" der-
"Böyle şahit misiniz" der. Onlar da "Evet" derler. Şeyh Efendi "hava şa-
ri" der. Vekilharç yine "hava şahitleri" diye çağırır. İki kemankeş (okçu)
ı havacılar gelirler. Şeyh Efendi onlara da sorar: "Mahallinden daha öte-
ast ile ok kondurdunuz mu?" der. Onlar, "Kondurduk ve destar bozduk"
er. Böyle "şahit misiniz?" der. Onlar da "şahidiz" derler. Dört şahitle
yerinin ispatı hava yeri belirlendikten sonra, saygın şeyhin huzurunda,
ştirilmiş olarak yani, kirişi yerde kabzası havaya doğru duran yaya kar-
iz çökerek sağ elini yayın kabzasına koyup sonra hemen kaldırarak
naklarını iç tarafına yaya koyarak öpersin. Başka yol, geçmiş tarif üzere
ı karşı çökerek oturulunca sol el parmaklarının arkasını kabzaya koya-
sağ elini de sol elin üstüne aya ayaya koyarak iki elini birlikte kaldırıp
elin üstünü öpersin. İşte bu iki yol da Hâşimî âdetidir."²⁸

Bundan sonra kabza tutulur ve talip, üç parmağını açarak sol kol için-
yayı çevirerek döndürür. Sonunda kabzayı ve ardından önce şeyhin
a diğer okçuların elini öpen okçu, böylelikle şeyhten izin almış olur.²⁹

²⁷, s. 152.

²⁸, s. 75.

²⁹, s. 75.

Bu hususta havacılarından da bahsetmek gerekecektir. Atış sırasında hava yerinde bulunan ve okun nereye düştüğünü bildiren bu görevlilerin de tülbentleri ya da serpuşları ile işaret verdiklerini görürüz. Buna göre, havacılar tülbentlerini havaya attıklarında yarış başlar. Havacı, menzil yakın işaretini verirken de, eğer ok taşa çok yakın düşerse serpuşunu çıkarıp elini de başına birlikte tutup, havlu ile yakın işareti gibi muamelelerde bulunur. Önceki taş geçilirse, her defasında kaç gez ise, bin işareti gibi serpuşunu bir kere havaya atıp, tutup başına giyer. Ayrıca o menzilde kaç taş var ise evvel geçilen taşta bir tülbent, ikinci taşta iki, üçüncü de üç tülbent atar.³⁰ Havacıların tülbentleri ile menzilleri işaret etmeleri, eserde şu şekilde anlatılır:

“Dokuz yüze kadar önce gelen oku geçene hava için bir kere tülbent atıp, beraber konarsa tülbendin iki ucundan tutup gererek başından yukarı tutarlar. Yakın olursa elindeki mendilin başından yukarı tutarak, sallayıp çevirerek yumruğuna sardırırlar. Çok yakın olursa koşarak, sağ tarafına eğilip zikredilmiş tavırları bu şekilde yerine getirirler. Arkada olursa belinin hizasından mendili karşıya sallarlar. Ok yolundan çıkıp dışarıya düşerse konduğu taraftan yoluna gelerek mendili dolap çevirir gibi yerden ve havadan döndürerek çevirirler. Ok suya atılmış ise, eğilip mendili iki tarafa yere yakın sallarlar. Çok dik atılmış ise durduğu yerde iki ayağı ile beraber yukarı doğru üç dört defa evvelki bastığı yere basarak sıçrar ise atılmış işareti olur. Dokuz yüz atılmışsa ellerindeki tülbendi üç kere havaya atarlar. Sonra bin atılınca yukarıdaki gibi hava, bedel, yakın işaretleri yapılır. Bin atılınca havacılarından kim işaret veriyorsa o kimse elindeki mendili yere uzatır, başındaki serpuşunu çıkarır, bir kere havaya atar ve tutup başına giyer. Eğer bin gezden ileri konmuş ise yerden mendilini eline alarak birden kaç gez fazla ise ona kıyas ederek boylu veya kısa hava işareti de eder. Bin yüze yakın atılır ise serpuşunu eline alıp, havaya atmayıp mendil ile yakın işareti benzer şekilde omzuna yakın tutup işaret ederler. Bin yüze yakın bedel işaretleri daha önceden belirtildiği gibi yapılır. Bin yüz atılınca iki binde işaret edildiği gibi iki defa işaret olunup bin iki yüzde üç tülbent atılır. Fazlası var ise kıyasen hava işaret olunur.”³¹

SONUÇ

Görüldüğü gibi yüzyıllar boyunca Türkler tarafından sevilerek icra edilen okçuluk sporu, bu süreç içinde kendine ait pek çok terim ve âdeti de beraberinde getirmiştir. Fakat okçuluğun eski önemini yitirmesiyle bu âdetler ve terimler zamanla unutulmuştur. Osmanlı döneminde yazılmış olan kavşname tarzı eserlerin günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanması ve

³⁰ A.e., s. 151-152.

³¹ A.e., s. 151.

bu eserlerin yeni nesillerce okunması, unutulmuş olan kültürel mirasımıza sahip çıkmamız açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- GÜVEN, Özbay, "Türk Kültüründe Kaybolan Miraslarımızdan İstanbul Ok Meydanı Spor Alanı", *Toplumsal Tarih*, sy. 14, İstanbul 1995, s. 14-19.
- HATTATOĞLU, İlhan, "İstanbul Okmeydanı ve Fatih Sultan Mehmed'in Okçuluğu", *Vakıflar Dergisi*, Özel sayı, Ankara 2006, s. 104-110.
- İRTEM, Süleyman Kani, *II. Mahmud Devri ve Türk Kemankeşleri*, (haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 2005.
- KAEGI, Walter Emil, "Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethine Okçuluğun Katkısı", (çev: Yusuf Ayönü), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. XVI, İzmir 2001, s. 239-253.
- KAHRAMAN, Atıf, "Tarihi Sporlarımızdan Ok Atma ve Cirid Oyununun Türk Folklorundaki Yeri-Spor Anıtlarımız ve Bazı Öneriler", *Birinci Millî Kültür Şûrası*, Ankara 1982, s. 406-413.
- _____, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, KBY, Ankara 1995.
- KÖSEOĞLU, Neşet, "Okmeydanına Dair Fermanlar ve Dikilitaşlar", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 132, İstanbul 1953, s. 11-15.
- KUNTER, Hâlim Baki, "Atıcılar Kanunnamesi", *Tarih Vesikaları*, c. 2, sy. 10, Ankara 1942, s. 253-275.
- KUŞOĞLU, Mehmet Zeki, *Türk Okçuluğu ve Sultan Mahmud'un Ok Günlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- MUSTAFA KÂNİ BEY, *Okçuluk Kitabı Telhîs-i Resâilât-ı Rumât*, (haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. Mehmet Canatar), Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZVERİ, Murat, "Osmanlı'da Okçuluk", *Toplumsal Tarih*, sy. 137, İstanbul 2005, s. 68-75.
- PARDOE, Miss Julia, *Şehirlerin Ecesi İstanbul, Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, çev. Banu Büyükkal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- YÜCEL, Ünsal, "Sultan Mahmud II. Devrinde Okçuluk", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. X, Ankara 1968, s. 89-102.
- _____, *Türk Okçuluğu*, AKMB Yayınları, Ankara 1999.